

PKN

Stichting voor onderzoek
historische tabakspijpen

Tijdschrift voor de verzamelaar en onderzoeker

Jaargang 44, nummer 166, januari 2022

Pijpje met de Dordtse Maagd en het Wapen van Zeeland. De uitvoering als parelnaadpijp maakt het niet waarschijnlijk dat deze merk bedoeld waren. Zie pagina 3

Een groep studenten besloot hierop het heft in eigen hand te nemen en richtte op 30 oktober 1897 de Delftsche Studenten Bond op. Zie pagina 10

Rozet van zeven sterren, vindplaats Alphen aan den Rijn, 1720-1740. Het merk op de zijkant van de hiel is door slijtage van de persvorm nauwelijks leesbaar, maar op de linkerzijde is met enige moeite een M te zien. Zie pagina 15

Inhoud

- 3   Pijpen gemaakt voor de verkoop in Zeeland**
Ruud Stam
- 8   Het pijpje van de heer Le Grelle (anekdote)**
Fred Tijmstra
- 10   “Bondspijp”**
Piet Smiesing
- 12   De drie gratiën van Wingender-Knoedgen**
Ruud Stam
- 15   Sterren uit de bagger**
Een onbekende pijpenkop, mogelijk uit
Alphen aan den Rijn
Michiel Purmer
- 21   De PKN-dag op 25 september 2021 in het**
Streekmuseum in Reeuwijk

Wij wensen alle leden een gezond en
voorspoedig nieuwjaar toe

Pijpen gemaakt voor de verkoop in Zeeland

Ruud Stam (stamclaypipe@gmail.com)

In de fraaie collectie van Elias Wysocki, die helaas in het voorjaar van 2021 overleden is, zijn een aantal pijpen aanwezig die een duidelijke relatie met Zeeland hebben. Een deel daarvan zijn 17^e eeuwse pijpen met enkel een hielmerk die of in Zeeland gemaakt zijn of veel naar Zeeland zijn gezonden. In het artikel van Ewout Korpershoek in het jaarboek van 2021 zijn deze pijpen beschreven. Daarnaast zijn er drie pijpen in deze collectie, die voor de Zeeuwse markt gemaakt zijn, die respectievelijk aan het eind van de 17^e eeuw, in het begin van de 18^e en in het midden van de 19^e eeuw vervaardigd zijn. Die drie pijpen worden hier besproken. Dat deze pijpen, waarvan er twee onbekend zijn, in Elias verzameling aanwezig zijn komt omdat Elias veel in Middelburg gegraven heeft.

Op twee van deze pijpen komt het wapen van Zeeland voor en op twee de poort uit het wapen van Middelburg (afb. 1a-b).

Afb. 1a-b. Het oude wapen van Zeeland en het wapen van Middelburg.

De oudste pijp (afb. 2a-b) is een trechtervormige pijp die in de periode 1680-1700 gemaakt is. Deze pijp behoort tot de vroege groffe pijpen met een ketelversiering. Deze in de vorm gegraveerde versieringen waren nog geen zijmerk. Vanaf 1690 komen pas de eerste zijmerkpippen op de markt en in 1696 kregen de Goudse pijpenmakers pas toestemming om merken op de ketel te plaatsen.

Op de ketel van deze pijp staan aan de ene kant het wapen van Zeeland gekroond en aan de andere kant de poort uit het wapen van Middelburg. Beide ketelversieringen zijn heel dik uitgevoerd, iets wat verder niet voorkomt. Vermoedelijk is deze pijp in Gouda vervaardigd voor de afzet naar Zeeland. Een andere herkomst is zeker ook mogelijk, maar daarvoor ontbreekt vergelijkingsmateriaal.

Afb. 2a-b. Pijp met aan een kant het wapen van Zeeland en op de andere zijde de poort uit het wapen van Middelburg. Productiecentrum onbekend, 1680-1700.

Een fraaie zogenaamde parelnaadpijp, die ook in de verzameling van Ewout Korpershoek aanwezig is, laat aan de ene kant de Dordtse Maagd zien met boven haar een kroon en op de andere zijde het wapen van Zeeland met een parelkroon daarboven (afb. 3a-b). Op de steel staan ranken met druiventrossen. Datering 1710-1730. Van oorsprong is de Dordtse Maagd het wapen van Dordrecht. Zij wordt ook wel de Hollandse Maagd of de Maagd in de Hollandse Tuin genoemd. De Dordtse Maagd symboliseert de vrijheid, maar was ook een Gouds pijpenmakersmerk tussen 1710 en 1762. Ook het Wapen van Zeeland was tussen 1668 en 1761 een Gouds pijpenmakersmerk. Echter deze merken waren in bezit van verschillende pijpenmakers. Ook de uitvoering als parelnaadpijp maakt het niet waarschijnlijk dat deze voorstellingen als merk bedoeld waren.

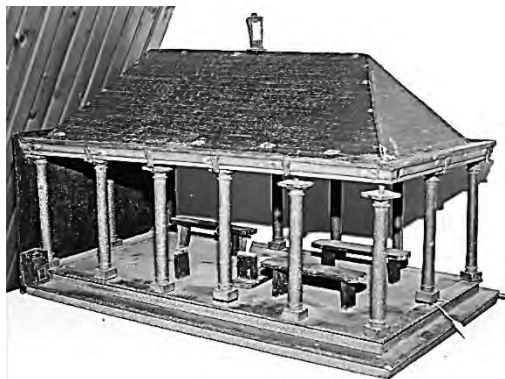
Afb. 3a-b. Een zogenaamde parelnaadpijp met aan de ene zijde 'de Maagd in de Hollandse Tuin' en op de andere zijde het wapen van Zeeland. Gouda, 1710-1730.

De derde pijp (afb. 4a-e) heeft een lint met daarop de tekst: 'De Koorenbeurs van Middelburg'. Aan de zijde van de roker staat in het tekstlint de poort uit het wapen van Middelburg. Pijpen met dergelijke tekstlinten komen vaak voor vanaf het eind van de 18^e eeuw tot ver in de 19^e eeuw. Veelal zijn de tekstlinten namen van besloten genootschappen en sociëteiten zoals Felix Meritis, Vrede Best, Ons Genoegen, Concordia, etc. Maar ook andere aanduidingen komen voor. De tekst op de hier besproken pijp heeft betrekking op het beursgebouw voor de korenhandel in Middelburg. De korenbeurs, zoals we die nu kennen, is een rechthoekig open gebouw op Dorische zuilen (afb. 7). Het huidige bouwwerk is een reconstructie uit 1980 op een iets andere plek van de korenbeurs uit 1767 (afb. 5). De Korenbeurs van 1767 werd in 1846 verbouwd en verfraaid (afb. 6). De opening hiervan ging met festiviteiten gepaard en het valt dus aan te nemen dat de hier besproken pijp in 1846 op de markt is gebracht. De Korenbeurs uit 1846 werd in 1970 samen met het aangrenzende huizenblok gesloopt. Het merk op de hiel is WP gekroond van de pijpenmaker Hermanus Zwartjes uit Gouda.

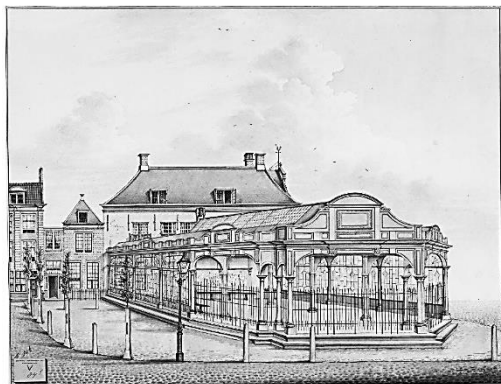
Opmerkelijk zijn drie letters op de ketel. Het zijn de letters I, K en B, die los van elkaar staan. Mogelijk staan deze voor 'Inhuldiging **K**ooren **B**eurs'. Echter dit is slechts een aanname en de betekenis van de letters kunnen ook een andere, niet achterhaalde, bedoeling hebben gehad.

Afb. 4a-e: Pijp met een tekstlint: 'De Koorenbeurs van Middelburg', met daaronder de letters IKB, waarvan de betekenis onbekend is. Hielmerk WP gekroond. Pijpenmaker Hermanus Zwartjes. Datering 1846.

Afb. 5. Model van de Korenbeurs te Middelburg van voor 1846. (Zeeuws Genootschap G1976).

Afb. 6. Jan Adriaan Frederiks: De Graanbeurs van Middelburg na de verbouwing van 1846. (Zeeuws Genootschap ZI-li-o249).

Afb. 7. De huidige Korenbeurs van Middelburg.

Dank is verschuldigd aan Winny Dierks voor het mogen doorkijken van de collectie van Elias en aan Ewout Korpershoek voor de foto's.

De heer Legrelle had wandborden met complete Gambierpijpen. Het opmerkelijke was dat de pijpen samengesteld waren uit bodenvondsten. Hij wist ze zo te slijpen en te lijmen dat het niet te zien was. Zie pagina 8

De pijp is gemaakt in de fabriek van Wingender Knoedgen in Chokier. Deze fabriek, is in 1835 opgericht door Jacques Knoedgen en zijn zus Marie-Anne die trouwde met Henri Wingender. In 1839 werd dit de firma Wingender-Knoedgen en één van de belangrijkste pijpenfabrieken van België was. Zie pagina 12

De PKN-dag op 25 september 2021 in het Streekmuseum in Reeuwijk. Zie pagina 21

Jan Adriaan Frederiks: De Graanbeurs van Middelburg na de verbouwing van 1846. Zie pagina 12